

MADANIYATNING IJTIMOIIY FANLAR VA IJTIMOIIY FANLARDA TUTGAN ÓRNI

Dilfuza Turdibekova

Berdaq nomidagi QDU, Ijtimoiy fanlar yónalishi talabasi

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada madaniyat, madaniyat sotsiologiyasi va socialogik fanlar haqida so'z etilgan. Madaniyatning inson jamiyatidagi ro'li va vazifasi. Madaniyatning paydo bólish ótmishi. Madaniyatning óziga xos individning hayot faoliyatida shakllanishi. Madaniyat tushinchasining sivilizatsiya bilan boğliqli. Tarixiy davrlar madaniyati haqida bayon etiladi.

KALIT SÓZLAR: Madaniyat, madaniyat sotsiologiyasi, sivilizatsiya, individ.

THE ROLE OF CULTURE IN THE SOCIAL SCIENCES AND THE SOCIAL SCIENCES

Dilfuza Turdibekova

Student of the Sociological Faculty of the Karakalpak State University named after
Berdakh

ABSTRACT: This article discusses culture, cultural sociology, and sociological sciences. The role and function of culture in human society. The history of the emergence of culture. The formation of culture in the life activities of the

individual. The concept of culture is related to civilization. Describes the culture of historical periods.

KEYWORDS: Culture, sociology of culture, civilization, individual.

Madaniyat - bu insonlar tomonidan yaratilgan ma'naviy ha'm moddiy boyliklari va qadriyatlarini yig'indisi ya'ni madaniyat insonlarning ijodkorlik faoliyati tufayli yaratilgan va inson faoliyatining mevasi va sifatining kórsatkichi bólib hisoblanadi. Insonning o'zi ham pirovard natijada madaniyat mevasi bólib hisoblanadi. Jamiyatdagi madaniy muhit qanday bólsa, inson ham shunday shakllanadi.¹

Madaniyat so'zining kelib chiqish tarixiga nazar solsak: Madaniyat arabcha madina (shahar, kent) so'zidan kelib chiqqan bólib, u tabiyat va o'zaro munosabatlardan shakllangan inson ijodkorligining o'ziga xos faoliyati bólib hisoblanadi. Madaniyat óziga xos individning umr rivojini, sotsial guruhning yoki jamiyatning umr sharoitini shakllandiradi. Dastlabki vaqtlarda madaniyat tushunchasi insonning tabiatga, maqsadga bog'liqlik ta'siri (yerni ishlash va nihol ekish v.h.k.) hamda insonning o'zini tarbiyalash va óqitish ma'nolarini anglatgan. Keyinchalik bólsa madaniyat tushunchasi orqali tsivilizatsiya bilan bog'liqlik mazmun tushinila boshladi. Madaniyat jamiyatdan tashqari paydo bólmaydi. U jonli tarzda jamiyat bilan bog'liqlik bóladir. Bugungi kunda madaniyatning rivoshlanish bosqichlarini, uning jamiyatda tutgan órnini órganuvchi fanlar bor. Bular: sotsial filosiya, sotsiologiya, etnologiya, etnografiya, madaniy va sotsial antropologiya, madaniyat

¹ Filosiya qamusiylug'at. Q. Nazarov T. 2004 230-bet

sotsiologiyasi va filosofiyasi . Bu sotsial fanlarning barchasi empirik ma'lumotlarni to'plam va ularni analiz qilish orqali turli jamiyat va davrlarga tegishli bo'lgan madaniyatlarni bir-biriga bog'liqli ravishda o'rganadi. Ular orasidagi farqni ham chegarani aniqlash qiyin masalalarning biri bo'lib hisoblanadi. Shu kunga qadar bu fanlarni o'rganib yurgan olimlar ya'niy shu fanlarning' yaratilishiga sababchi bo'lgan turli maktab va yo'nalishlarga asoslangan holda ularni bir-biridan ajratib kelmoqda.

Madaniyat hodisasini o'rganuvchi sotsial fanlarning barchasi unga o'z tadqiqot obiekti va predmeti ko'z qarashdan kelib chiqib yondashadi. Ammo, ular orasidagi farqlar bugungi kunga qadar abstraktligicha qolmoqda.

Kundalikli hayotda "madaniyat" atamasini qollar ekanmiz, ongning yo'qori kategoryalari bo'lgan sanoat, adabiyot, qo'shiq, rassomchiliklarni nazarda tutamiz. Sotsiologiyada madaniyat tushinchasi inson tomonidan yaratilgan va yaratilayotgan barcha faoliyatlar natijasi sifatida tushiniladi.²

Madaniyat sotsiologiyasi -inson faoliyatining har turdagi tarkiblik hamda mazmunan tarafidan analiz etib, uning rivoshlanish tendensiyalarini sotsial tizimi hamda sotsial institutlarga bog'liqli ravishda o'rganuvchi fan bo'lib hisoblanadi. Barcha sotsial fanlar qatori madaniyat sotsiologiyasi fanining ham asosiy muammosi "inson" hisoblanadi va madaniyat sotsiologiyasi insonning dunyo bilan aktiv munosabatini ham bu munosabatlar uning hayot yo'lida paydo bo'lishini o'rganadi. Shuning uchun madaniyat ko'p qirrali jarayon bo'lib, faqat gina qadriyatlar tizimi orqali uning bor ma'no-mazmunini tushinish mumkin. U insoniyat madaniyat tarixi haqida, turli tarixiy davrlar madaniyati haqida (masalan

² Л.Г.Ионин "социология культуры" м.1998

antik davr, órta asrlar, uyğonish davr) turli millat va ellar madaniyati haqida(fransuz,o'zbek Qirg'iz v.h.k) diniy madaniyatlar haqida (buddizm,Islom,xristianl) turli sotsial va professional guruhlar madaniyati haqida (qishloq,dehqon xójaligi,fermer xójaligi,sotsial guruhlar v.h.k.) va óziga xos tan olingan shaxslar madaniyati haqida (Konfutsiy,Farobiy,Navoiy,Gandi v.h.k.)ko'pchilik ma'lumotlar berishi mumkin.

Madaniyat Sotsiologiyasi tarmoqli sotsiologik teoriya bólib, uning órganish obiekti jamiyatda madaniyatning faoliyat ko'rsatish va rivoshlanish qonuniyatlari,shu qatori madaniyat normalarini yiğish, o'zlastirish va saqlash ideyalar,qadiriyaatlar, xulq-atvor namunalari odamlar órtasidagi munosabatlar, jamiyat va tabiat órtasidagi munosabatlarni tartibga soluvchu vazifani bajaradi.

Talkott Parsonsning strukturik funktsionalizm madaniyat sotsiologiyasining predmetining kuchli sohasiga yordam beradi, sababi u madaniy determinizmga asoslanadi va shuning uchun madaniyat jamiyatining barcha toifalarining barchasi ham rivoshlanishning ustuni bólib hisoblanadi.

Madaniyatni órganishga sotsiologik yondashuv bilan uning ijtimoiylik tomoni ahamiyatli bóladl.Madaniyat sotsiologiyasi vazifalarining biri manfaatlari, ustinliklari va yónalishlarni o'z ichiga qadiriyaatlarning shakllantirish bosqichlarini sotsiologik órganish amalga oshiradi. Madaniyat atamasiga berilgan har xil ta'riflar madaniyatning ko'p qirrali ekanligini bildiradi. Madaniyatga bag'ishlangan adabiyotda ko'rsatishicha, bugungi kunda "madaniyat" atamasiga yuzdan ortiq ta'rif berilgan.³

Shunday qilib madaniyat sotsiologiyasida e'tibor faqat jamiyatning rivoshlanish darajasiga yoki inson qóli va aqlining yemishi galabasidan qanday maqsadlarda foydalanishga ham qaratilgan. Ular ko'p qirrali yakka rivosanishga xızmat qiladimi,

ulardan insonparvarlik maqsadlarida foydalanadimi yoki yóq va shu kabilarga aniq e'tiborr beradi. Bunda shaxs bir vaqtning o'zida madaniy rivoshlanishning obiekti va subiekti sifatida ham harakat qiladi. O'z navbatida madaniyat odamlar va jamiyatni insonparvarlik sifatida qaraladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Filofofiya qamusiy lug'at. Q. Nazarov T.2004.
2. Социология культуры. Л. Г. Ионин, М Логос.1998
3. Мирояя культура Е.Ахмедова, R. Gabidulin T. 2001